

reeks het leven, een gebruiksaanwijzing

‘Ik geloof niet dat iemand zichzelf kan kennen’

Na 50 jaar schrijverschap en de zoveelste bekroning mag Mensje van Keulen zich de koningin van het kortverhaal noemen. In haar wrang-geestige vertellingen nemen de personages alsmäär vaker wraak. ‘Alleen op papier kan ik lekker bijten.’

Katrien Steyaert

Het is treffend: op de voordeur, in dat typische diepgroen van de netste huizen in Oud-Zuid, staat op het naamplaatje eerst de schrijver, dan pas de mens. Eerst Mensje van Keulen, de naam waarmee ze in de jaren 70 meteen in de letteren doorbrak en die haar verbond met haar grote, maar destructieve liefde, fotograaf Lon van Keulen. Pas daarna van der Steen, zoals ze geboren werd in Den Haag, op de grens tussen het zand – met daarop huizen van wie geld had – en het veen – voor de poverder woonsten.

Ze vindt het vanzelfsprekend, zegt ze in haar lichte woonkamer, dat het gemaakte voor de maker komt. ‘Zeker de laatste 20 jaar krijgen schrijvers vaak aandacht om hun x-factor ofwel om hoe mal ze zijn. Ik klaag niet, hoor, maar het voelt gek dat de letterenwereld vraagt dat je tevoorschijn komt als persoonlijkheid en je boeken er dan maar achteraan hobbelen.’

Ze zucht glimlachend. ‘Er wil nu iemand mijn biografie schrijven, maar ik ben nog niet dood en bovendien: ik ben geen wereldreiziger, ik zat altijd het liefst in mijn kamer, ik heb maar een paar minnaars gehad – al waren er meer te krijgen – ik ben niet puissant rijk geworden, ik ben niet omgebouwd tot man. Eigenlijk heb ik, godzijdank, een heel saai leven gehad.’

I beg to differ, al was het maar omdat Van Keulen (74) met de fine fleur van de Nederlandse literatuur heeft gewerkt, gepraat, gedronken en gefeest. In 1978 haalde Cees Nootboom haar op in zijn oude Amazone en reed haar naar Hugo Claus’ verjaardagsfeest in de Gentse Hotsy Totsy. ‘Claus kwam bij ons zitten en we vermaakten ons o.a. met dobbelen tot hij vanwege zijn liederlijk dronken, jaloerse vriendin wegluchtte’, noemde ze daarover in haar dagboek. ‘Jammer dat Cees me soms ergert’, vervolgde ze, ‘anders zou ik misschien wel op zijn avances ingaan. Hoewel ik hem ook vermakelijk en aardig vind.’

Iets eerder tekende ze op: ‘We zijn bij Gerrit met een hazelnoottaart koffie gaan drinken. Gisterenavond wat coke gesnoven.’ Die Gerrit is uiteraard Komrij. ‘Met hem rolde ik vaak over de vloer van het lachen, zeker als we naar Tommy Cooper keken’, vertelt ze vier decennia later. ‘Het was bijzonder om mensen als hij te kennen.’ Het geldt ook voor J.M.A. Biesheuvel, van wie pas nog een verhaaltitel is geleend voor het boekenprogramma *Brommer op zee*.

VINNETJES EN SNORRETJES

Naar haar vriend Bies is ook de prijs genoemd die Van Keulen deze lente kreeg voor haar nieuwste bundel *Ik*

moet u echt iets zeggen. Volgens de jury ‘bewijst ze haar vakmanschap door iets wat ontzettend lastig is – spot on schrijven – zo simpel te laten lijken’. ‘Ik stond te trillen op mijn benen,’ zegt ze zelf, ‘verrast dat ik won en niet een van de jonge genomineerden (*Joost de Vries en Rob van Essen, red.*). Er prikten ook, hup, twee tranen in mijn ogen, misschien omdat het de eerste editie zonder Maarten Biesheuvel was.’

‘Vorige zomer, tien dagen voor zijn overlijden, heb ik hem nog bezocht samen met Maarten ‘t Hart, die Händel voor hem speelde. Sinds onze debuten vormden we in zekere zin een driemanschap. Maarten was nog zo helder als wat, maar hij wilde naar Eva, zijn vrouw en muze die in 2018 overleed. Ze had geen eenvoudig leven met hem (*hij had een bipolaire stoornis, red.*), maar klaagde nooit. Ze bleef geestig en vroeg altijd hoe het met mijn zoon en de kat ging. Toen ik hoorde van mijn nominatie dacht ik: daar heeft Eva voor gezorgd.’

‘Ik zat altijd het liefst in mijn kamer, ik heb maar een paar minnaars gehad, ik ben niet puissant rijk geworden, ik ben niet omgebouwd tot man. Eigenlijk heb ik, godzijdank, een heel saai leven gehad’

U verloor intussen wel meer vrienden.

‘Verschrikkelijk is het. Ook mijn moeder, vader, nichten, neven, tantes en ooms ben ik kwijt. Daarom citeer ik in *Olifanten op een web (haar hommage aan haar moeder, red.)* Edgar Allan Poe: de dood is een gast-vrije kerel. “Kom er allemaal maar bij!”, zegt ie. Dat soort wrange humor, die in de inktzwarte verhalen van Poe zit, heeft me gered, denk ik. Toen ik ze als dertienjarige las, schonken ze me een bevrijdende lach.’

Vanwaar uw voorliefde voor duistere verhalen? U schrijft ze ook het liefst.

‘Je zou kunnen bedenken dat ik als baby iets naars heb meegemaakt, maar in het piepkleine huisje van mijn grootouders, waar mijn moeder en haar broers en zussen inwoonden, ging ik van hand tot hand. Dat was vast heel leuk voor mij. Ik hoef niet zo nodig te zoeken naar mijn zogenaamde wortels. Het gaat om

wat ik maak, niet om wie ik ben. Ik geloof sowieso niet dat iemand zichzelf kan kennen. Het is gewoon een feit dat mijn broer en zus lekker sliepen, terwijl ik mij lag voor te stellen dat mijn ouders wegvielen. Ik zag hoe ze in onze wat armzalige tuin lagen, in die altijd modderige aarde. In *Olifanten op een web* beschrijf ik ook hoe ik het skelet met de doodskop voelde dat zich in mijn eigen lichaam verborgen heeft.’

Tegelijk beschrijft u wat de dood niet kan: “denken en verzinnen, daarover heb ik de macht”.

‘Misschien is dat waarom ik schrijf, ik weet het niet. Ik herinner me alleen dat ik altijd opstellen schreef voor anderen, uit medelijden of in ruil voor snoep. Voor mijn broer en zus verzor ik verhalen, dus kennelijk wilde ik altijd al maken en vermaken. Toen ik vijftien was, nam mijn moeder extra schoonmaakbaantjes aan zodat ze een kamertje verderop in de straat kon huren voor mij. Daar kon ik schrijven en schilderen. O, die hemelse olieverfleur... Ik wilde alsmäär doorgaan, ook met mijn verhalen. Dat is nog zo. Dan denk ik: Snotverdorrie, het is al drie uur ‘s nachts, morgenvroeg wachten mijn medespelers op de tennisbaan, maar eigenlijk wil ik voortwerken. Omdat ik weet dat ik in bed verder aan mijn verhaal zal denken, pak ik een slaappil.’

Waarom liet u de beeldende kunst uiteindelijk varen? W.F. Hermans vond een tekening van u zo schitterend dat hij schreef: “Misschien komt uw werk ooit in de Tate Gallery.”

‘God ja, toen mijn huwelijk misliep en ik met Aldo, mijn zontje van één, verhuisde, had ik geen ruimte meer om te schilderen. Met schrijven verdiende ik toen bovendien mijn geld, maar het was geen negatieve keuze. Met de pen kon ik meer. Philip Larkin zei ooit dat romans moeilijker te schrijven zijn dan poëzie, maar ik hield van die uitdaging: wat let al die personages die rondspoken in mijn hoofd? Soms mis ik het aardse van de verf wel nog, hoor.’

Kunt u dat opvangen door het werk van anderen te bekijken?

‘O ja, het Museumplein is vlakbij. Samen met Mika, mijn kleinzoon van tien, loop ik graag het Stedelijk of Rijksmuseum binnen. Daar staan Japanse poortwachters, zo demonisch dat we er eindeloos naar kunnen kijken. Maar ik heb evengoed een zwak voor de 17de eeuwse schilderijtjes van Pieter de Hooch. Die muurtjes met barstjes – prachtig! Ook kathedralen blijven verbijsteren. Bij zoveel spektakel moesten mensen wel geloven. Het herinnert me aan die keer dat ik met de zoon van mijn man ging duiken in Egypte. Al die vinnetjes, kleurtjes, oogjes en snorretjes: ik vond het zo

Mensje van Keulen (74) is een Nederlandse schrijfster. Ze debuteerde met *Bleekers Zomer* (1972). Haar oeuvre werd bekroond met de Constantijn Huygens-prijs, en net kreeg ze de J.M.A. Biesheuvelprijs voor de bundel *Ik moet u echt iets zeggen*.

© Frank Ruiter/Lumen

ongelooflijk dat ik weer even dacht dat God moest bestaan (*lacht*):

SCHELDEN ALS EEN HAAGSE VISVROUW

'Als katholiek opgevoed meisje hadden jullie Belgen me toch graag moeten zien komen?' Ze zegt het met dezelfde lichte lach, maar ze raakt een snaar. Van Keulen heeft negen romans, zes kortverhalenbundels, enkele dagboeken, non-fictietitels en jeugdboeken op haar conto. Ze kreeg drie oeuverprijzen - in 2014 nog de Constantijn Huygensprijs voor haar 'buitengewoon technisch meesterschap' - en wordt geprezen om haar geestige stijl, haar afgeschrobde zinnen vol onderhuids kloppend venijn. Hella Haasse zei dat ze met enkele woorden een *round character* kan neerzetten.

En toch klinkt haar naam niet als een klok beneden de Moerdijk. 'Ach, ik had een zekere schuwheid om in de openbaarheid te komen, zeker toen ik jong was. Misschien kwam het door mijn niet zo makkelijke huwelijk. Maar ook: na het succes van *Bleekers zomer* wist ik niet goed wat me overkwam.'

Over die debuutroman schreef *NRC Handelsblad*

meteen: "Dit is het."

'Klopt. Maar de jaren 80 waren veel minder leuk. De mode was postmodern en academisch; realistische fictievertellingen zoals de mijne waren uit den boze. Ik schaamde me soms omdat ik dacht dat iedereen die paar afschuwelijke recensies had gelezen.'

Waarom zette u door?

'Misschien is dat weer dat katholieke: altijd eerst aan de ander denken. Ook mijn moeder cijferde zich weg, terwijl ze een trouweloze man had. Mijn personages zijn belangrijker dan ikzelf. Ze kunnen zo groot en echt voor me zijn dat ik over hen móet schrijven, hoe hard ik daardoor ook afzie. In *Ik moet u echt iets zeggen* laat ik een vrouw aan het woord over haar gruwelijk misdadige zoon. Haar beschadigde moederliefde was zo contrasterend met mijn eigen leven dat het benauwend was om te beschrijven, maar ik hoorde haar stem, zag haar voor me.'

Toen u aan uw roman *Van Lieverlode* werkte, kreeg u zelfs koorts.

'Ik kan ook ineens een huivering voelen als het verhaal het van mij overneemt. En soms vielen er tranen

op het papier terwijl ik werkte aan trieste verzen, meestal over dieren. Al sinds ik jong was, vind ik het een ramp dat slimme varkens of kalfjes met beeldschone ogen naar het slachthuis moeten. Ik had er anorexia of een andere aandoening van kunnen krijgen, maar er was toen al een vluchtroute: trieste gedichtjes maken. Fantasie is een mooi geneesmiddel.'

"Ik schrijf om niet gek te worden van het continue leed van mens en dier", zei u weleens.

'In mijn werkkamer staat de tijd stil en denk ik even niet aan alle ellende. Ik zie het soms zo somber voor de aardbol in dat ik nu geen kind meer zou nemen, geloof ik. Dit jaar alleen al stierven in Nederland meer dan één miljoen dieren toen stallen afbrandden. Mensen zijn veel wreder dan dieren, die sluiten nooit andere dieren op. Zo'n zalm in een kweekvijver weet ergens in zijn brein heus nog wel dat er een zee is waar hij zou moeten paren. Zelfs pissebedden of papiervisjes rennen weg uit doodsangst.'

► Lees verder op blz. 6

◀ Vervolg van blz. 5

Vandaar dat u opkomt voor de Partij voor de Dieren.

'Ik ben het eens met wat Tolstoj zei: zolang er slachthuizen zijn, zullen er slagvelden zijn. De groeiende consumptie van dieren is een de belangrijke redenen waarom het de verkeerde kant opgaat. Gisteren nog was er het bericht dat Nederland een van de landen is met de grootste ontbossing op zijn geweten, gewoon omdat er veel te veel vee is. Ik ben al sinds mijn twintigste vegetariër en voedde mijn zoon zo op. Toen Aldo klein was, kon hij in tranen uitbarsten als hij een hond alleen zag lopen. O God, wist ik dan, hij heeft dat zwak voor dieren ook (*lacht*).'

De wereld is meestal niet mals voor teerhartigen zoals u.

'Ik krimp al ineen als ik iemand een boom zie omzagen. Onlangs was er hier vlakbij één onwettig geveld en ik heb staan schelden als een ouwe, Haagse visvrouw. Terwijl ik nooit ruziemaak. Ik kan het niet, elendelingen of zwakkelingen afstraffen. Alleen op papier lukt het wel. Daar kan ik lekker bijten.'

CRI DE COEUR

Het klinkt vilein voor een vrouw die me wel vier keer vraagt of ik nog thee wil, een boterham misschien? Die onder aan de trap haar liefste 'poesie' roept - 'Bosie is zo'n aanminnig beestje, je hebt knap kans dat hij in je nek springt.' Maar het valt inderdaad op dat haar gekwetste personages met de jaren vaker terugslaan.

'Dat is het fijne aan fictie: je kunt het anders doen verlopen. Ik had een zekere schik in mijn roman *De laatste gasten*, die pas opnieuw verscheen, omdat ik het meisje aan haar nare achtergrond kon laten ontsnappen. Maar ik maak de zaken nooit alleen maar goed- of kwaadaardig, dat is ongeloofwaardig. Wie is er niet tegenstrijdig? Ikzelf heb het ene moment een flinke hekel aan de gewetenloosheid en onkunde van mensen, het andere moment ontroeren of vertederen ze me.'

Literatuurcriticus Jeroen Vullings ziet uw proza 'als een groot nee tegen het veroordelen van de medemens'.

'Dat is mooi. Ik hou ervan lezers op het verkeerde been te zetten. Soms schrik ik zelf van wat een personage plots uitvreet. Zulke verrassingen maken van schrijven een avontuur.'

Een avontuur waaraan u verslaafd blijft?

'Ik kan over de kassierster in een supermarkt denken: o wat een heerlijk overzichtelijk leven, terwijl ik voor mijn werk loop te piekeren en te mopperen. Schrijven is een kwelling, heb ik ooit gezegd. Maar niet schrijven is een nog grotere kwelling. Ik werd met de jaren alleen maar onzekerder en kritischer - mijn notieschriften zien eruit als verwoeste weefsels, maar als het lukt, zit ik te fluiten. Ik kan aardig fluiten, smartlappen vooral.'

Geldt het ook voor de liefde: dat ze ondanks alle tranen die ze u ontlokte toch het leven de moeite waard maakte?

'Natuurlijk had ik de ontrouw en mijn wanhoop daarover liever niet meegemaakt. Maar doordat ik het heb overleefd, kon ik later, toen mijn zoon intens liefdesverdriet had, zeggen dat het ooit ophoudt. Het was ook wel mooi dat mijn langgekoesterde kalverliefde uitmondde in een huwelijk. En hoewel ik nu vind dat ik niet geschikt ben voor dat instituut, en tegen mijn jongere zelf zou willen roepen: ga toch weg!, vind ik dat al die fouten erbij horen.'

Bent u even mild voor uw vader, die uw moeder verliet met de woorden: "Bedankt, je bent 24 jaar mijn huishoudster geweest en je hebt me drie kinderen geschonken"?

'Ik ben niet kwaad op hem, ik vind hem zwak, zoals elke man die bezwijkt voor seks met een ander, in zijn geval een hysterische heks. Zo schrijf ik het ook in 'Meneer Harry', het semi-biografische slotverhaal in mijn laatste bundel. Ik krijg het er wel koud van, hoor, dat ik van mijn overleden vader een personage heb gemaakt

© Frank Rüter/Lumen

en hem tot zondebesef laat komen. Misschien deed ik het omdat ik mijn moeder gezworen had wraak te nemen.'

Zij was uw rots in de branding. Toen ze stierf...

'...bleek mijn jarenlange doodsangst terecht. Het gemis was enorm, ook al was ik al op middelbare leeftijd. Ik ging meteen *Olifanten op een web* schrijven, als een cri de coeur. Mijn moeder was dat waard, net als die generaties vrouwen die hun talenten niet konden tonen. Alleen maar helden in de literatuur? Flauwekul. Onzichtbare, maar krachtige mensen zoals mijn moeder verdienen ook hun monument.'

'Goeroes hebben destijds een hoop misdaan door alsmaar te roepen hoe verschrikkelijk belangrijk seks was. Jezus, hoe beroerd voelden al die mensen zich die geen zin of pech hadden? Al dat vrije gedoe leidde vooral tot frictie'

Ze is een paar keer opgenomen in de psychiatrie.

'Ze kon letterlijk flauwvallen van verdriet of narigheid. Maar ze stond evengoed zingend voor me te strijken. Ze kwam altijd naar mij als ik er slecht aan toe was. Ik had haar alle ellende willen besparen, net zoals ik mijn zoon van alle leed wil afschermen, al is hij 41. Het kwaad voor hem bezweren. Angst kan een drijfveer zijn, ook om iets op papier te zetten.'

DANSEN ALS JAGGER

Op haar micarode Nikes troont ze me mee naar haar werkkamer. Wandelen vol kunst, foto's en memorabilia. Witte urntjes met de as van vroegere Bosi's. Moestuin-beginsels van Mika. 'En kijk, de drukproef voor *Het Kattentheater*, een bundeling van voornamelijk vrolijke poezenverzen en -verhalen. Heel leuk om te doen vond ik de Cats Apps, waarin Bosi correspondeert met Erik, de kat van Barbara en Kees van Kooten. Ze zeggen allemaal malle dingen. Ik lach heel wat af, hoor, en als ik

muziek hoor, wil ik dansen. Mick Jagger doet het toch ook nog?

Door uw dagboeken moest ik denken aan Keith Richards en hoe wonderbaarlijk ongeschonden jullie uit jaren vol drugs en alcohol zijn gekomen.

'Ik was niet zo erg als hij, maar ik rookte inderdaad zoveel sigaren en dronk zoveel whisky dat ik me verwonder dat ik er niet door ben omgekomen. Ik ben nog altijd een enorme snoeper, maar ik blijf even dun als op mijn achttiende. Misschien ben ik toch een zenuwlijder en zit er daarom spanning in al mijn verhalen?'

Daarin blijft u het liefst dansen op het slappe koord tussen humor en hartzeer?

'Ik heb inderdaad het gevoel dat de muze een demon kan zijn, maar op andere momenten een lachebek. Het verdriet is soms dominanter - er bestaan ook veel meer woorden voor dan voor vrolijkheid - maar zonder humor kan ik niets schrijven. Onlangs lieten ze me in *De Volkskrant* kiezen tussen seks en humor, nou, ik twijfelde niet. Ik vind zelfs dat goeroes destijds een hoop misdaan hebben door alsmaar te roepen hoe verschrikkelijk belangrijk seks was. Jezus, hoe beroerd voelden al die mensen zich die geen zin of pech hadden? Al dat vrije gedoe leidde vooral tot frictie.'

Intussen bent u dertig jaar bij dezelfde man. Is hij de Hazewindus op de voordeur?

'Ja, Roel. Voor dit gesprek heb ik hem de deur uit gestuurd, gelukkig kan dat bij hem. Ik zal nooit zoals Mulisch zeggen dat mijn werk vóór mijn dierbaren gaat. Als het niet goed met hen gaat, ben ik zo miseraabel dat ik niet kan werken. Bij Aldo's geboorte viel voor mij alles op z'n plaats. Het eerste wat me toen opviel, was dat hij zo intens rook naar de zee. Ach, ik wil nog veel meer van hem en zijn zoon zien. Ik ben me vreselijk bewust van de tijd die dringt, ook voor mijn werk. Blijkbaar val ik nu onder de te vaccineren oudjes, maar ik hou er nog lang niet mee op, hoor.'

De avondkrant kleppert door de brievenbus. 'Mijn hemel, is het al zo laat? Wat ben ik toch een kletsma-joor', zucht ze. 'God ja, het is zoals met mijn boeken: laten we gewoon hopen dat de lezer er wat aan heeft.'

Het Kattentheater verschijnt 10 juni bij Atlas Contact.